

Analyzuje také širší kontext ekonomické krize římského impéria ve 3. století. Kapitola Cristiny Giovagnetti a Claudia Negrelliho přináší vhled do každodenního života obyvatel *domu* prostřednictvím drobných nálezů jako jsou keramické nádoby, osobní předměty či fragmenty nábytku. Kapitola Stefana De Carolise se soustředí na profesní aspekty římského lékařství a postavení *medica* ve společnosti. Autor propojuje archeologické nálezy s písemnými prameny, čímž nabízí hlubší vhled do dostupných dokladů o tehdejší praxi spojené s lékařstvím a chirurgií. Závěrečná kapitola Jacopa Ortalliho kontextualizuje zánik *domu* v širších historických souvislostech. Autor analyzuje archeologické i písemné doklady germánských nájездů a jejich dopad na městskou infrastrukturu Rimini.

Publikace se opírá o širokou škálu odborných přístupů, včetně archeologické stratigrafie, ikonografické analýzy a historické komparace. Využití multidisciplinárního přístupu umožňuje zajímavou rekonstrukci života a činnosti římského *medica* a současně přispívá k obecným poznatkům o římském přístupu k chirurgii, medicíně a městské infrastruktuře. Tím, že se jedná o publikaci složenou z příspěvků různých autorů, každá kapitola dosahuje mírně jiné hloubky poznatků a terminologie není zcela jednotná. To je však přirozeným důsledkem spolupráce autorů z různých institucí a oborů.

Kniha představuje významný příspěvek k archeologii římské Itálie i k historii medicíny. Precizní zpracování, podpořené bohatým obrazovým materiálem a podrobnou dokumentací nálezů, z ní činí cenný vědecký zdroj. Široká veřejnost si může najít zajímavé čtení zejména v úvodních kapitolách, odborníci pravděpodobně budou vyhledávat svá témata zájmu v některé z dílčích kapitol. Díky pečlivé redakci a systematickému zpracování lze publikaci doporučit jako referenční dílo pro všechny, kteří se zajímají o archeologii a dějiny lékařství. Kniha je dostupná v tištěné i elektronické verzi.

Lucie Burešová

DOI: 10.14712/23365730.2025.26

Kassandra Jackson Miller, *Time and Ancient Medicine. How Sundials and Water Clocks Changed Medical Science*

Oxford University Press, 2023, 246 s., DOI: 10.1093/oso/9780198885177.003.0005

V roce 2023 vydalo nakladatelství Oxford University Press rozsáhlou knižní studii americké historičky Kassandry Jackson Miller, specializující se na dějiny starověké medicíny a sociální dějiny antiky. Kniha nazvaná *Time and Ancient Medicine* s podtitulem *How Sundials and Water Clocks Changed Medical Science* představuje koncept času ve starověkém lékařství. Autorka systematicky zkoumá, jak zavedení slunečních a vodních hodin ve starověku ovlivnilo tehdejší lékařskou teorii i praxi a funkci času v konceptuálním světě antické medicíny.

Pečlivým studiem hmotných, epigrafických a antropologických dokladů a kulturních souvislostí, především však analýzou a interpretací dostupných dobových písemných pramenů přibližuje Kassandra J. Miller čtenáři roli času a časomír v praxi tehdejšího lékařství. Text knihy do značné míry vychází z disertační práce autorky obhájené na Chicagské univerzitě pod názvem *A Doctor on the Clock: Hourly Timekeeping and Galen's Scientific Method*. Její výrazně rozšířená knižně vydaná verze představuje mimořádně čtivý a interdisciplinárně pojatý text, jenž svým tematickým záběrem překračuje obor dějin medicíny

a pojímá fenomén času, jeho percepce a měření v širším kontextu intelektuálních a kulturních dějin antiky.

Klíčovým zdrojem pro popis starověkého lékařství i jeho vztahu k časové perspektivě antiky je autorce literární odkaz starověkého lékaře Galéna z Pergamonu. Reflexe Galénova díla je pro text určující obsahově i kompozičně a strukturu knihy determinuje i formálně. Galénovi jsou věnovány čtyři ze sedmi kapitol knihy, tj. druhá, pátá, šestá a sedmá. Dominantní role interpretace Galénových textů však není samoúčelná, má nejen ilustrativní, ale především explikační funkci – skrze pečlivý a poučený výklad Galénových myšlenek nabízí autorka četné exkurzy do oblasti medicíny i kulturních dějin antického světa.

Knihy je rozdělena do dvou částí: první obecnější teoretické, pojednávající o fenoménu časovosti v antice a vztahu časomír k starověké medicíně, druhé aplikované povahy týkající se výkladu Galénových textů, obohacené o četné příklady využití časomír v tehdejší lékařské praxi.

První dvě kapitoly knihy jsou historickým úvodem do tématu měření času před rozšířením moderních hodin. Úvodní text je ilustrován příkladem popisu archeologického nálezu z hrobu lékaře v severoitalském městečku Este – přenosných (válcových) slunečních hodin z období římské republiky. Jejich přítomností v hrobovém nálezu autorka dokládá sociální i profesní relevanci časomíry ve výbavě dobře situovaného starověkého lékaře, představitele intelektuální i ekonomické vyšší třídy. Chronologicky prezentuje vývoj konceptu času i lékařskou praxi před vynálezem časoměrných přístrojů, časově strukturovanou rytmem střídání dne a noci i dlouhodobějšími přírodními a astronomickými cykly. Dovojuje, že vynález hodin, ať už slunečních nebo vodních, je vázán na městský způsob života a s ním spojenou sociální praxi vyžadující strukturovanější časovou organizaci. Analyzuje, jak se praxe užívání časoměrných přístrojů promítá do lékařské praxe a jak časová perspektiva a schopnost precizně odměřovat čas v kratších (denních) úsecích ovlivňuje tehdejší medicínu. Ve čtvrté kapitole pak měření času reflektuje v širším společenském kontextu, zatímco třetí kapitola je zcela opřena o textovou analýzu Galénova spisu (dialogu *De Animo*) *O duševních afekttech a chybách jednotlivce* s překvapivě podrobným exkurzem do metodologie tehdejší lékařské vědy, pro nějž je Galénem užit příklad hodin, jako vědeckého exaktního přístroje, s detailním popisem jeho konstrukce. Symbolu hodin Galén užívá při reprezentaci vědeckého přístupu (nejen v medicíně) v kontrastu s (nevědeckou) medicínskou praxí té doby.

Pátá kapitola, uvozující druhou část knihy, je plně věnována zpřesnění řeckého pojmu *hóra*, tedy hodina, původně označujícího blíže nespecifikované delší časové období, v galénovském pojetí (textu *O krizích*) však již nesoucí přesnější význam denní doby. Šestá kapitola analyzuje Galénovy názory na hippokratovské úvahy vztažené k času vhodné pro medicínské intervence v rámci diagnostiky, léčby a prevence, zpřesňující je o dobové schopnosti a poznatky v oboru měření času. Sedmou kapitolou pak autorka určuje řecký pojem *kairos* a jeho význam v antické medicíně (v kontextu Galénovy práce ve spise *O hygieně*). Pojem *kairos* nemá v moderním jazyce přesný ekvivalent, lze jej vyložit jako čas příhodného „vhodného“ okamžiku. Přínos tří závěrečných kapitol spočívá primárně v důkladné analýze Galénovy *chronomedicíny* v širším kontextu dobového pojetí času, v analýze dostupných časomír a určení meze jejich přesnosti, v rámci komplexního časového rámce *kairos*.

Knihy Kassandry Miller představuje mimořádně zdařilou fúzi dvou tematických domén, sociálních dějin času a dějin lékařství. Knihy přináší komplexní, velmi podrobný vhled do

problematiky pojetí času ve starověkém světě, především pak v Řecku a císařském Římě, především skrze kritickou analýzu Galenových spisů. V jeho textech si všímá nejen odkazu na užití hodin v lékařské praxi, ale i rétorického a metaforického významu, který nesou. Zohledňuje také fakt, že jsou hodiny užívány jako symbol vědy a poznání. Zaměření na antický Řím a orientace na kritickou analýzu Galenových spisů autorku nelimituje v širším a kontextuálním pojetí dějin starověké temporality, odkazuje na staré asyrské babylonské a egyptské prameny stejně tak jako na hippokratovskou tradici užití hodin v medicíně. Skrze „centrální“ postavu Galénu a jeho reference důkladně přibližuje čtenáři pojetí času v pozdním římském císařství. Text je přínosem nejen pro odborníky a badatele v oboru historie medicíny, ale nabízí velmi přitažlivý a komplexní pohled na antický svět a jeho pojetí času, nešetří příklady z veřejného dění dané doby, intelektuálního světa římských elit a exkurzy do života antického člověka.

David Hamr

DOI: 10.14712/23365730.2025.27

Ota Pavlíček (ed.), Studying the arts in late medieval Bohemia. Production, reception and transmission of knowledge
(Studia artistarum 48) Brepols, Turnhout 2021, 358 s., ISBN 978-2-503-59317-3

Kolektivní monografie sestavená historikem a filozofem Otou Pavlíčkem z Filozofického ústavu Akademie věd vyšla v prestižním belgickém nakladatelství Brepols, které je jedním ze světově nejproslulejších vydavatelů odborné literatury v oboru historických věd. Jak již název napovídá, autoři zaměřili svou pozornost na rozličné aspekty dějin pražské artistické fakulty, a to v období před vypuknutím husitských válek. V úvodní studii shrnul editor knihy Ota Pavlíček aktuální stav poznání pražské artistické fakulty v letech 1348–1419, představuje stav pramenné základny, historický vývoj instituce a rovněž ve zkratce seznamuje čtenáře s významnými osobnostmi spjatými s nejstarší fází existence fakulty, načež navazuje stručnou charakteristikou textů, ze kterých celá práce sestává.

V prvním z příspěvků upozorňuje Milan Žonca na s univerzitou paralelní existenci studia filozofie v prostředí pražských Židů. Hana Šedinová se zaměřila na netradiční zoologickou terminologii v dílech Michaela Scota, Thomase z Cantimpré a Bartoloměje z Chlumce alias Klareta, která vznikla v rámci překladů originálu Aristotelova díla *Historia animalium* do různých jazyků a z nich teprve do latiny. Krystyna Krauze-Błachowicz se zaměřila na vztahy mezi artistickými fakultami v Praze a Krakově, přičemž reflektuje, že mnozí z vyučujících v Krakově získali vzdělání právě v Praze. Annemieke R. Verboon se soustředila na text *Parvulus Philosophiae Naturalis* od Petra z Drážďan, který se stal středověkým „bestsellerem“ a na jehož základě mistr kolínské univerzity Lambertus de Monte vyučoval. Zejména si kladl otázku „proč si zvířata kromě člověka nemohou představovat neskutecné věci“. Rovněž Petra Mutlová se věnuje postavě Petra z Drážďan, vlivu tzv. drážďanské školy na výuku na pražské univerzitě a zejména Petrovu textu *De congruitate grammaticali*, jehož edice je přílohou článku. Současně upozorňuje na související intelektuální styky mezi Prahou, Krakovem a Erfurtem.

Pavína Cermanová představila rozšíření pseudo-aristotelíanského textu *Secretum Secretorum* v pozdně středověkých Čechách, v jejichž knihovnách bylo uvedené dílo